

Soc. ekol. Zagreb, Vol. 20 (2011.), No. 2

Hajrudin Hromadžić: Kooptacija kao intrinzični fenomen kapitalističkog sustava

UDK 316.723(497.4)
316.334.54/.56Izvorni znanstveni rad.
Primljeno: 03. 03. 2011.
Prihvaćeno: 24. 06. 2011.

KOOPTACIJA KAO INTRINZIČNI FENOMEN KAPITALISTIČKOG SUSTAVA: primjer alternativno-supkulturnih praksi

Hajrudin Hromadžić

Odsjek za kulturalne studije
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Slavka Krautzeka bb, 51 000 Rijeka
e-mail: hhromadzic@ffri.hr

Sažetak

Rad se bavi jednom dimenzijom kapitalističkog sustava, fenomenom kooptacije, kojeg tretira kao važan aspekt čijom je dekonstrukcijom moguće dospjeti do kompleksnijeg razumijevanja cijeloga niza aktualnih manifestacija današnjeg razvojnog stadija neoliberalnog kapitalizma. Kooptacija je u osnovici fenomen gospodarsko-političkog karaktera, no njezini manifestacijski oblici mogu i trebaju biti detektirani i na socijalnim te (kontra)kulturnim razinama artikulacije, što je i primarna nakana ovog teksta. Paralelan problemski motiv rada, iako u tekstu pozicioniran sekundarno, jest kooptaciji srodan koncept gentrifikacije, to jest gospodarski, politički, socijalno i kulturalno definiran fenomen klasnog preuzimanja grada. Kooptacija i, dijelom, gentrifikacija, problematizirane su u domeni alternativne kulture ili supkulture i to kroz svojevrsnu case study analizu dva konkretna primjera. Radi se o ljubljanskim supkulturnim skvotovima, Metelkovej i Rogu, koji danas nedvojbeno simboliziraju urbane bastione alternativne kulture u Sloveniji, ali i u regiji. Namjera je u tekstu napraviti prikaz nekoliko relevantnih aspekata transformacije spomenutih mjesta unutar širih povijesnih, političkih, ekonomskih, društvenih i (sup)kulturnih tranzicijskih konteksta, ali i praktično testirati fenomen kooptacije aplikacijom kvalitativne analize na odabrane uzorke. U zaključnom dijelu rada pokušavaju se ponuditi neki mogući praktični odgovori suvremenim izazovima, neoliberalnim kapitalizmom modeliranih, kooptacijskih mehanizama.

Ključne riječi: gentrifikacija, kooptacija, neoliberalni kapitalizam, Metelkova, Rog

UVOD

Još od polovice 19. stoljeća, kada Karl Marx započinje sa svojim analizama, jedno se svojstvo kapitalizma pokazuje ključnim za potpunije razumijevanje tog kompleksnog sistema. U najkraćem, radi se o gospodarsko-političkim procesima i strategijama apsorpcije novih elemenata u postojeći, dominantni sustav baziran na vrijednostima tržišnog kapitalizma, slobodne trgovine, vlasničkih prava i tomu slično. Marx je takvu tendenciju kapitalizma razradio u prvom svesku *Kapitala*, posebice u poglavlju posvećenom prvobitnoj akumulaciji, imenujući je *supsumpcijom*. On nam nudi distinkciju između formalne i stvarne supsumpcije radnog procesa od strane kapitala kao primjer kako zapravo kapitalizam sebe uspostavlja i osnažuje. Prema Marxovu mišljenju, kapitalizam konstantno i

iznova transformira društvene relacije i radne modele, sve do mjere njihove duboke prožetosti karakterom i zahtjevima kapitala samoga. Time je radni proces doista supsumiran pod kapitalizam (Marx, 1947). U desetljećima nakon zaključaka iznesenih u *Kapitalu*, uslijedit će artikulacija cijeloga niza (neo)marksističkih teza kojima se pristupilo razradi vrlo srodnih problemskih aspekata kapitalizma. Takvi su, primjerice, Gramscijev koncept *kulturne hegemonije* (Gramsci, 1951) ili Althusserov koncept *interpelacije*, pozicioniran unutar šireg konteksta ideologije i ideoloških aparata države (Althusser, 1986).

Gotovo stoljeće nakon Marxa jedan drugi Karl – Polany, detaljno analizira, iako iz ponešto drugačijeg rakursa, sumpsumpciji i apsorpciji srodne fenomene, *komodifikaciju* i *aproprijaciju*, koji karakteriziraju fleksibilan karakter kapitalizma. Njegov je znanstveni i teorijski pristup kapitalističkom sustavu povijesnog tipa, a primarno se kreće unutar trijade ekonomija–društvo–tržište. Detaljno analizirajući povijesne procese *velike preobrazbe* u odnosima društva i ekonomskih sustava, evoluciju tržišnog obrasca i principa samoregulacijskih tržišta – to su samo neki od najvažnijih aspekata u njegovoj studiji – Polany jasno pokaže kako su se i zašto od 19. stoljeća ubrzano razvijali procesi kontaminacije svih društvenih sfera s tržišnim načelima funkcioniranja (Polany, 1999). Svi oni procesi koje često običavamo neologistički imenovati komodifikacijom, zapravo označavaju podvrgavanje i transformaciju tradicionalnih društvenih vrijednosti – poput socijalnih odnosa i samoga čovjeka, ali i prirode – tržišnim principima oplodnje profita, njihovom pretvaranju u puku robu koja se prodaje i kupuje na tržištu.

Premda su Marxovim analizama kapitalizma ideološki i konceptualno bliži pristupi poput Gramscijevog i Althusserovog, u uvodu povezujemo Marxa i Polanyja s nakanom ukazivanja na vrlo širok spektar koji približava srodne – ali nikako ne i istovjetne – fenomene sumpsumpcije, komodifikacije i apropijacije s fenomenima kojima ćemo se ovdje baviti. Naime, u fokusu ovog rada bit će koncept *kooptacije*, a sekundarno ćemo se posvetiti i fenomenu *gentrifkacije*. Također, Polanyjev rad značajan nam je na ovom mjestu i iz razloga jer nam jasno pokaže kako su komodifikacijske tendencije kapitalizma – koje se često promatraju i analiziraju u kontekstu recentnijih ekonomsko-društvenih fenomena poput reartikulacije neoliberalizma i prijelaza u tzv. postindustrijski kapitalizam u '70-im, ili političkih prijelomnica kakav je pad socijalističkog bloka s kraja '80-ih godina 20. stoljeća – povijesno ipak nešto stariji fenomeni.

Dakle, niz je termina s pomoću kojih se – uz sve razlike koje ti koncepti sa sobom donose – pokušavaju označiti i definirati prethodno ukratko opisani procesi širenja kapitalizma na sva područja života i rada: apropijacija, komodifikacija, rekuperacija, apsorpcija, sumpsumpcija... Mi ćemo u ovom tekstu primarno pokušati objasniti već spomenuti koncept kooptacije, te dijelom i gentrifkacije, metodom kvalitativne analize konkretnih primjera u domeni alternativne kulture. Radi se o ljubljanskim supkulturnim skvotovima, Metelkovoju i Rogu, koji danas nedvojbeno simboliziraju urbane bastione alternativne kulture u Sloveniji, ali i u regiji.

Etimološki korijen termina kooptacija (lat. *cooptare*: izabrati; *cooptatio*: dopunski izbor) i njezine enciklopedijsko-rječničke definicije kao procesa „uvođenja novih članova i kandidata u sustav nekoga izbornoga organa odlukom samoga dotičnoga organa, a bez

izbora od birača” i kooptiranja kao „popunjavanja nekog tijela novim članom bez izbora” (Klaić, 1988:737), ukazuju na drugi, pored gospodarskog, bitan aspekt kooptacije – njezinu političku dimenziju. Upravo se ta dimenzija kooptacije kao političkog procesa (kojim se u formalno demokratskim sustavima upravlja opozicijom) smatra i ishodišnom točkom konceptualizacije ovog fenomena iz političke perspektive. U tom kontekstu Philip Selznick još u ’40-im godinama 20. stoljeća iznosi tezu prema kojoj neizabrani autsajderi mogu biti kooptirani na način da im se da formalna ili neformalna moć na osnovu njihova elitnog statusa, specijalističkog znanja ili potencijalne sposobnosti da riješe esencijalne poteškoće i ciljeve. Ukratko, slijedeći ovu interpretaciju, kooptacija je strategija dovođenja opozicije za pregovarački stol, davanja iluzije moći, ali uz intenciju njihove kontrole na način da im se da osjećaj pripadnosti procesu (Selznick, 1949). Kooptacija je po svome karakteru tipičan fenomen kapitalizma, u osnovici je gospodarsko-političkog karaktera, ali manifestacijski oblici ovog fenomena mogu i trebaju biti detektirani i na socijalnim, te (sup)kulturnim razinama njegove artikulacije, što je i primarna nakana ovog teksta. Riječima Hanno Hardta, „novinski artikl ili knjiga, film ili pjesma, rezultat su intelektualnih ili kreativnih aktivnosti koje su kooptirane i komodificirane kako bi postale predmetom za ideološki prihvatljive tržišne specifikacije. Postoji čak i tržište za opozicijske ideje koje su ultimativno prigrljene od dominantnih snaga u području medijskih praksi. Ovaj proces uobličava granice društvenih i kulturalnih područja koja određuju pojedince i njihovo stanovište prema svijetu” (Hardt, 2004:136-137).

RAZNOLIKOST ISTRAŽIVAČKO-TEORIJSKIH PROUČAVANJA KOOPTACIJE

S obzirom na značaj analize kooptacije kao važnog preduvjeta za razumijevanje suvremenog kapitalizma, ne smije nas iznenaditi brojnost radova koji se, više ili manje eksplicitno, bave razradom ovog fenomena. Također, tematska raznolikost istraživanja posvećenih ovoj tematici, barem na simboličkoj razini, ukazuju na duboku prožetost i isprepletenost najšire palete političkih, gospodarskih i kulturalnih društvenih dimenzija sa zakonitostima funkcioniranja kapitalističkog sustava današnjice.

Primjerice, Eugene Ft. Declercq posvećuje svoj tekst dekonstrukciji niza metoda porodijskih stručnjaka, edukatora i savjetnika mladih roditelja, angažiranih od strane oglašivača kako bi kooptirali prakse zadovoljenja novih potreba mladih roditelja u skladu s kreiranim potrošačko-tržišnim modelima (Declercq, 2007). Maria Stratigaki bavi se političkom agendom Europske unije, posvećenoj rodnoj jednakopravnosti u kontekstu tržišta rada. Autoričina je teza – izrađena na analizi niza zakonskih akata usvojenih na razini EU u razdoblju od sredine ’70-ih godina prošlog stoljeća do polovice prvog desetljeća ovog stoljeća – da se poticanjem rodne jednakosti na tržištu rada desio i prijelaz s ciljeva koji su bili određeni svojevrtnim feminističkim okvirom (podjele obiteljskih odgovornosti između muškaraca i žena) na ciljeve primarno rukovođene tržišnom orijentacijom (poticanja fleksibilnih formi zapošljavanja). Stratigaki ovaj proces promjena naziva kooptacijskim, jer su one primarno rukovođene političkim i ekonomskim prioritetima EU (Stratigaki, 2004).

PR-ovskim tehnikama kooptacije na primjeru ekoloških tema, to jest demonizacijom i marginalizacijom ekoloških aktivističkih pokreta za očuvanje okoliša, bavio se Andrew Rowell. Prema njegovim nalazima, korporacije troše milijune dolara na PR tehnike kojima preuzimaju, to jest kooptiraju jezik ekoloških pokreta (primjeri sintagmi poput *environmental friendly*, *ozon friendly*). Također, kompanije pokazuju deklarativni interes za kontakte s aktivističko-ekološkim pokretima, za započinjanje dijaloga, razumijevanja problema koji se tiču okoliša, ljudskih prava i slično. Rowell to naziva tipičnom „zavadi pa vladaj” taktikom, te kaže da PR gurui izrađuju tri razine korporativnih strategija razbijanja i osvajanja aktivističkih pokreta koji se pozivaju na javne interese, a podijeljeni su u četiri distinktivne kategorije: radikale, oportuniste, idealiste i realiste. Na prvoj razini strategije potrebno je izolirati radikale, potom kultivirati idealiste i educirati ih na način da postanu realisti, te na krajnjoj razini kooptirati realiste kako bi ušli u pakt s industrijom (Rowell, 1998).

Stephan A. King u knjizi *The Co-optation of a „Revolution”: Rastafari, Reggae, and the Rhetoric of Social Control* pokazuje kako politički i financijski establišment na Jamajci nije popustio pred jakim kulturalnim i socijalnim pokretima otpora rastafarijanstva i reggaea u '70-im godinama 20. stoljeća. King priznaje da su rastafarijanstvo i reggae znakoviti i prepoznatljivi simboli protestnog kulturnog identiteta Jamajke, promocije crnačkog ponosa i afričkog nasljeđa, ali i naglašava da je pri svemu tome neokolonijalna struktura moći na Jamajci, u esencijalnom smislu, ostala nepromijenjena, te podvlači činjenicu da su neki od osnovnih zahtjeva rastafarijanstva – repatrijacija stanovništvu afričkog porijekla i legalizacija marihuane – ostali neispunjenim. Establišment na Jamajci, zaključuje King, „uveo je intermedijacijsku metodu kontrole, ‘ko-optaciju’, kako bi stvorio iluziju pobjede. Ova knjiga sugerira da ‘ko-optacija’ može biti odvojena strategija za sebe – neophodna strategija kada propadnu sva druga nastojanja da se društveni pokreti stave pod kontrolu” (King, 2002:139).

Čini se da je jedan od vodećih pogonskih mehanizama u akceleracijskom procesu širenja i jačanja kapitalizma upravo začuđujuća sposobnost i fleksibilnost tog sustava da pod svoje okrilje podvede i „opozicijske” ideologije, uključujući i alternativne supkulturne prakse. Jedna od zasigurno najopsežnijih studija posvećenih povijesnoj analizi kooptacijskih praksi na primjeru američkih kontrakultura jest knjiga Thomasa Franka, *The Conquest of Cool. Business Culture, Counterculture, and the Rise of Hip Consumerism*. Frank se bavi analizom supkultura u SAD s kraja '50-ih i početka '60-ih godina 20. stoljeća i pokazuje da su one, za razliku od još uvijek uvriježenih teza o kontrakultura kao snagama suprotstavljenim kapitalizmu, zapravo svojevrsan produkt samog kapitalističkog sustava, štoviše njegova udarna snaga za uvođenje nužnih promjena i dinamiku razvoja marketinga u vrijeme kada se tržište našlo pred ozbiljnim problemima i razvojnim zastojima. To je doista bila nova i originalna teza koju je autor uspio dokazati: pobunjenička kultura mladih od prije pedesetak godina ne samo da nije ugrozila razvoj korporativne industrije, već joj je, upravo suprotno uvriježenim stavovima, dala nov poticaj, a mehanizam njezine realizacije bio je proces kooptacije, to jest vješto izveden princip inkorporacije trendova i ideja partikularne supkulture u *mainstreamovsku* kul-

turnu matricu. Na taj je način Franku i uspjelo otvoriti novu perspektivu promišljanja fenomena kooptacije. Njegovim riječima, „bez obzira da li kooptiranje zaslužuje našu osudu ili ne, proces tijekom kojeg su buntovničke kulture bivale apsorbirane važan je element suvremenog života. I dok načini na koje je biznis anticipirao i reagirao na omladinsku kulturu šezdesetih ne moraju otkrivati puno o individualnom iskustvu sudionika kontrakturnih događanja, njihovo pažljivo propitivanje doista baca kritičniju perspektivu na fenomen kooptiranja” (Frank, 2003:19).

Frankovoj je studiji prethodilo još jedno klasično djelo srodne tematike, Hebdigeova knjiga *Subculture: The Meaning of Style*. Prilažući analizi odnosa medija prema supkulturama provjerene antropološke koncepte, poput Lévi-Straussovog *bricolagea*, Hebdige dijagnosticira medije kao negativan element u promociji supkultura, to jest kao učinkovito oruđe za rekuperaciju supkultura pod dominantan i prevladavajući *mainstreamovski* kulturni kod. Pritom je posebice uspješna metoda tog procesa medijski i tržišno konstruirana politika transformacije supkulturnih obilježja u profitnu robu (Hebdige, 1980). Uz ova već klasična djela potrebno je spomenuti nešto recentniju knjigu Naomi Klein *No Logo* koja se također bavi ekspanzijom moći marketinško-oglašivačke korporativne industrije, ali s nešto drugačijim rubnim kontekstom studije – globalističkom ekonomijom. U jednom dijelu svoje studije Klein uvodi koncept tzv. „cool lovaca” putem kojeg zapravo ukazuje na srodan marketinško-korporativni fenomen kooptiranja koji je zanimao Franka i Hebdigea. „Oni [‘cool lovci’, op. a.] će posvuda tražiti vrhunske primjere životnog stila, snimiti ih na video-traci i isporučiti klijentima” (Klein, 2002:62), zaključuje Klein.

ALTERNATIVNA KULTURA, IZAZOVI KOOPTACIJE I POLITIKE OTPORA

Frankova, Hebdigeova, kao i knjiga Naomi Klein, nude zanimljive i originalne uvide u karakter kooptacije, te predstavljaju dobre uvodne reference i putokaze za detaljniju analizu ovog fenomena na konkretnim primjerima supkulturnih praksi iz regije, kojima ćemo se u tekstu baviti, ljubljanskim Metelkovoju i Rogu. Namjera je u tekstu ponuditi prikaz i analizu nekoliko relevantnih aspekata transformacije ovih mjesta unutar širih povijesnih, političkih i ekonomskih konteksta. Nadalje, cilj je kritički promisliti karakter „okupacije” ovih dvaju skvotova od strane kontrakturnih pokreta na način da se „okupacija” promatra kao jedna od refleksija povijesno-tranzicijskog prijelaza iz birokratsko-državnog socijalizma u liberalno-tržišni kapitalizam. No, prije no što se upustimo u tako zacrtanu analizu, potrebno je barem se na kratko zapitati o karakteru koncepta „alternativna kultura”, njezinoj detaljnijoj raščlambi, posebice imajući u vidu prakse njezine apropijacije i komodifikacije u okvirima liberalnog multikulturalizma i kapitalističkog tržišta na globalnoj razini.

Za početak se nameće cijeli niz općih pitanja. Da li je još uvijek legitimno, analitički-interpretativno i teorijski-imaginativno, pozicionirati alternativnu kulturu unutar tradicionalne dihotomije „visoka” i „niska” kultura? Je li alternativna kultura naprosto opozicija tzv. *mainstream* kulturi? Da li alternativna kultura samo reprezentira estetiza-

ciju kulture i set životnih stilova ili postoje potencijali za politički i društveni angažman unutar „alternativnog”? Ako na ovoj točki rasprave prihvatimo tezu o alternativnoj kulturi kao setu životnih stilova, potom će biti potrebno podsjetiti se Bourdieuovog koncepta kulturnog kapitala, jednog od četiri temeljna tipa kapitala (po njemu, ostala tri su ekonomski, društveni i simbolički kapital). Bourdieu zagovara ideju o kulturnom kapitalu kao određenom skupu karakteristika i odlika osobe, manifestiranih kroz niz atributa poput razine obrazovanja, manira, ukusa, odabira životnog stila, na osnovu kojih je moguće kategorizirati ljude kao pripadnike određene klase (Bourdieu, 1979) ili – ukazujući na ovdje odabran primjer – kontrakulture. Dakle, promišljajući koncept alternativne kulture kroz prizmu kulturnog kapitala, možemo se zapitati da li je utemeljeno interpretirati alternativnu kulturu kao puki set dokoličarskih praksi, uglavnom mlađih generacija, koje se afirmiraju u opoziciji spram stresnih svakodnevno životnih okolnosti u kapitalističkim društvima? Je li alternativna kultura naprosto profitno unosna tržišna niša, kreirana unutar oglašivačko-marketinških strategija, kako to pokazuje Frank, ili mjesto intenzivne produkcije identiteta, podržanih *logo-brand* industrijama, koji mogu biti prodani i kupljeni, kako to definira Klein?

Na ovom je mjestu potrebno zaoštriti raspravu i pokušati razumjeti kako kulturni kapital zahvata hegemonijske sile koje su ugrađene u tržišno-industrijsku produkciju kulture kao kapitalističkog produkta. Guattari i Rolnik će ustvrditi da „postoji samo jedna kultura: kapitalistička kultura” u kojoj „dominantne klase uvijek tragaju za dvostrukom dodatnom vrijednošću: ekonomskom dodatnom vrijednošću kroz novac i autoritetnom dodatnom vrijednošću kroz kulturu” (Guattari i Rolnik, 2008). Interpretaciju kulturne industrije potrebno je, dakle, izvesti u okvirima njezinih ekonomskih aspekata, ali i semantičkih, te socijalnih i kulturalnih dimenzija koje se reprezentiraju kroz kapitalističku produkciju (suvremene) umjetnosti, znanja, mode, životnih stilova, ali i kroz neoliberalnu eksploataciju komunikativnih, intelektualnih i kreativnih sfera života i rada. Tek na taj način, holističkom perspektivom spram kulture i kulturnog kapitala, moguće je detektirati konzervativne i neoliberalne tendencije (re)artikulacije „alternativnih kultura” kao pukih brendova oslobođenih političkog ili socijalnog angažmana. Štoviše, kooptacija „alternativa” omogućena je i razdvajanjem dimenzije političkog od aspekta kulturnog unutar koncepta „alternativnog”. To je – terminologijom teorijske psihoanalize rečeno – šav, ključna ideološka točka prijelaza u procesu kooptacije alternativnih kultura.

Unutar tako uspostavljenog modela kooptacije alternativne kulture, kultura se pojavljuje u funkciji svojevrsnog mehanizma kontrole potencijalne artikulacije političkog subjektiviteta unutar alternativnog prostora društvenog djelovanja. Također, liberalno-građanski diskurs „kulture”, pa tako i „alternativne kulture”, često je tek krinka za promociju vrijednosti privatnog vlasništva, tržišne ekonomije, politike profita i različitih privilegija općenito. To nas dovodi na korak bliže analizi koja nas u tekstu zanima. „Okupacija” napuštenih urbanih prostora od strane alternativno-kulturnih skupina pokazuje kako alternativni prostori za društveno-političke intervencije mogu promijeniti urbanu konfiguraciju grada izloženog transformacijama pod neoliberalnim diktatom investicijskog kapitala. No, istovremeno je potrebno jasno ukazati na brojne izazove mehanizama ko-

optacije u ovom kontekstu, opasnosti koje prijete „normalizaciji” supkultura na način njihove depolitizacije i odmicanja od vrijednosti pokretačko-mobilizacijskih društvenih faktora za socijalnu kritiku i promjene, te njihova posljedičnog svodenja na goli kulturno-estetizacijski i generacijski *happening*.

POVIJEST JEDNE KOOPTACIJE: AUTONOMNI KULTURNI CENTAR METELKOVA, LJUBLJANA

Povlačenjem Jugoslavenske Narodne Armije (JNA) iz Slovenije 1991. godine, tisuće nekadašnjih vojnih objekata ostali su ispražnjeni. Metelkova, nekadašnja velika vojarna u centru Ljubljane, jedan je od brojnih napuštenih prostora iz tog perioda. Kada su te ispražnjene vojne prostore, u duhu niza srodnih društveno-kulturnih praksi diljem cijele Europe, „zaskvotirale” stotine aktivista, umjetnika, kreativnih pojedinaca i kolektiva u rujnu 1993. godine, označilo je to početak djelovanja Autonomnog kulturnog centra Metelkova, ali i praktičnu realizaciju nekoliko godina ranije pokrenute inicijative Mreža za Metelkovu (1990). U desetljeću koje je uslijedilo, a koje korespondira s vremenom tzv. tranzicije slovenske države i društva iz socijalizma u kapitalizam, Metelkova se uspjela etablirati kao regionalni centar alternativno-kulturnih, umjetničkih, političkih i socijalnih produkcijskih praksi koje su svojim značajem daleko premašile granice Slovenije, pa i regije. U to vrijeme Metelkova je doista reprezentirala „ne akciju anonimnih masa, već javni angažman široke skupine umjetnika i aktivista u reartikulaciji prostora. Osim traženja načina za integraciju postojećih subkultura u dominantno društvo, aktivisti su bili koncentrirani na kreaciju i materijalizaciju novih kulturnih pokreta” (Gržinić, 2001). Ukratko, u '90-im prošloga stoljeća Metelkova će postati jedno od ključnih mjesta urbanizacije, kulturne demokratizacije i pluralizacije slovenskog društva, to jest svih onih procesa koji su u Sloveniji započeti već krajem '70-ih, te jasno artikulirani kroz široku i razgranatu civilno-društvenu scenu u '80-im 20. stoljeća.

Sociolog Rastko Močnik interpretira fenomen Metelkove kao primjer na kojem je moguće detektirati raskrižje nekoliko suvremenih globalnih tendencija. Kao prvu takvu tendenciju Močnik vidi splet nekoliko usporednih trendova: razvoja kulturne industrije, opadanja nacionalne kulture i oživljavanja alternativnih kulturnih praksi. Potom, otpor materijalno i kulturno deprivilegiranih masa. Kao treće i četvrto, bitka za gradski prostor i mjere protiv getoizacije, te naposljetku postupci protiv odumiranja gradskih centara. Močnik zaključuje da je Metelkova rezultat dugotrajnih društvenih nastojanja i sistematičnih borbi za socijalnu emancipaciju (Močnik, 2005). Zasiurno dosad najznačajniju i najopsežniju studiju o Metelkovoj, *Buka s Metelkove*, baziranu na dugogodišnjem istraživačkom projektu, potpisuje glazbenik i aktivist Bratko Bibič. Bibič definira Metelkovu kao „novu urbanu frontu” i uvodi koncept srodan kooptaciji – „gentrifikacijska fronta” (Bibič, 2003:219).

Od samih svojih početaka Metelkova se susretala s različitim tipovima prijetnji njezinom daljnjem opstoju. Po jednoj strani Metelkovu je kontinuirano i višekratno ugrožavala država, to jest organi vlasti na državnoj i lokalnoj razini, koji su u sprezi s poslovno-gospodarskim krugovima Metelkovu doživljavali i vidjeli kao izuzetno privlačan prostor za

investicijski kapital i oplodnju profita. Na drugoj strani, „metelkovci” su se u više navrata našli na udaru direktnog nasilja od strane raznih desničarskih pokreta, naci-skinheda i sl. Tijekom više od petnaest godina postojanja Metelkove izmijenile su se različite vizije i prijedlozi što napraviti s tim lokalitetom, poput propale ideje da se na tom mjestu smjeste sve tri ljubljanske umjetničke akademije. Metelkova je zasad preživjela sve atake na njezin opstoj, no ostalo je pitanje kakvu i koliku je „tranzicijsku” cijenu platila za svoju istrajnost, u vremenu primarno rukovođenom načelima neoliberalnog kapitalizma, to jest promocijom tržišne komodifikacije svih društvenih vrijednosti.

Da bi se i pokušalo odgovoriti na to pitanje potrebno je imati u vidu znakovitu politiku aktualne ljubljanske gradske vlasti koja je za Metelkovu pronašla popularan recept, tipski srodan politici zagrebačke gradske vlasti na primjeru Medike – „legalizirani skvot”, mada ova sintagma može zvučati redikulozno. Naime, kako skvot – ukoliko je doista skvot – može biti „legaliziran” kada je sâm čin legalizacije direktan akt desublimacije takvog tipa mjesta, čin oduzimanja supstantivne jezgre koja ključno određuje habitus takvog tipa prostora? Ono što je još simptomatičnije, ta ideja nije naišla na otpor „metelkovaca”, aktivista i umjetnika koji trenutačno rukovode mjestima na Metelkovoj, dapače, dočekana je sa svojevrsnim odobravanjem. Kako je to u jednom kratkom razgovoru sažeo Andrej Morovič, pisac i aktivist iz tzv. prve generacije Metelkovaca s početka '90-ih godina, „Metelkova više nema toliko problema s ‘drugima’ sa strane, koliko ih ima sama sa sobom, sa svojim karakterom i idejom što bi ona trebala biti” (Hromadžić, 2006:43).

Upravo nam prethodni citat otvara prostor za uvid kako prakse kooptacije potencijalno djeluju na primjeru supkulturâ. Pokazuje se, naime, da stvarne prijetnje za opstoj alternativnih kulturnih praksi često ne dolaze „izvana”, bilo da se radi o represivnim državnim aparatima, poslovnim lobijima ili desničarskim agresivnim grupama, već iznutra, na kolektivnoj ili individualnoj razini samog „alternativnog” subjekta. Drugim riječima, vrijednosti neoliberalnog kapitalizma, nerijetko (svjesno ili nesvjesno) apsorbirane od strane supkultura, transformiraju karakter alternativno-kulturnih skvotova i pretvaraju ih u mjesta realizacije tržišno-profitno usmjerene produkcije alternativno-kulturnih usluga. Pritom je potrebno zadržati dozu opreza iz razloga objektivno postojećeg rizika da olako upadnemo u dihotomno pojednostavljivanje cijelog problema, u rascjep razlike između tzv. autentične ili prave i lažne kontrakulture. Frank je upravo na toj točki gradio ono što je nazvao teorijom kooptiranja, očitovano u očigledno pogrešno postavljenom „vjerovanju u revolucionarni potencijal ‘autentične’ kontrakulture kombiniran s opažanjem da biznis oponaša i masovno proizvodi lažnu kontrakulturu da bi uzeo novac od određenih starosnih grupa u populaciji i osujetio veliku opasnost koju predstavlja ‘prava’ kontrakultura” (Frank, 2003:18).

Dva su osnovna načina promocije stvarne ideologije kooptacije. Prvi je spomenuti model politike „normalizacije” i „legalizacije” supkulturnih skvotova koji ih pretvara u *Lonely Planet* fenomen, to jest upisuje ih u globalnu matricu profitabilno orijentirane kulturno-turističke industrije, a drugi model, za promišljanje fenomena kooptacije još zanimljiviji aspekt, jest ono što je Rick Staves – kritički analizirajući gotovo istovjetne procese „normalizacije”, „legalizacije” i „profesionalizacije” alternativnih kulturnih praksi na puno

poznatijem primjeru kopenhagenske Kristijanije – nazvao konverzijom „iz hipija u japije” (Staves, 2009). Rezultat je komodifikacija i konzumerizacija alternativne kulture, te posljedična kooptacija njezinih društveno-kritičkih i aktivističko-političkih potencijala.

POVIJEST JEDNE GENTRIFIKACIJE: ROG, LJUBLJANA

Primjer bivše tvornice bicikla Rog iz Ljubljane, nekada najvećeg proizvođača tog artikla u bivšoj Jugoslaviji, indikativan je iz razloga jer uključuje i kooptaciji vrlo srodan i dobro poznat fenomen kojeg smo do sada tek uzgredno spomenuli, a potrebno ga je detaljnije uključiti u raspravu – gentrifikacija. Terminom i konceptom gentrifikacija najčešće se označavaju moderni urbano-gradski fenomeni do kojih pojačano dolazi u '60-im i '70-im godinama prošlog stoljeća: procesi kojima se čitava gradska naselja, jeftinije i infrastrukturno skromnije kvartove naseljene radničkom klasom ili mlađim boemski nastrojenim kontrakturnim umjetnicima, aktivistima i skvoterima, postupno ali sigurno preuzimaju od strane pripadnika dobrostojeće više srednje klase, što za posljedicu ima promjene klasne i društvene strukture tih mjesta. Naseljavanja viših klasa u spomenute kvartove neizbježno vode promjeni urbane geografije i promicanju cijeloga niza posljedičnih društvenih mijena. S doseljavanjem tzv. *yuppies* artikulira se i poduzetnička klima u tim mjestima, otvaraju se potrošački centri, poslovnice banaka i korporacija, rastu rente najamnina... Jednostavno rečeno, stanovništvo s nižim primanjima više si ne može priuštiti rastuću cijenu života u gentrificiranim naseljima, i njihova se demografska struktura u relativno kratkom periodu mijenja.

Kako je to jasno i precizno, na primjeru Londona iz ranih '60-ih, definirao Ruth Glass, sociolog uz kojeg se veže kreiranje termina gentrifikacija: „Jednom kada u distriktu započne proces gentrifikacije, sve se rapidno razvija dok svi ili većina izvornih stanovnika radničke klase ne bude izmještena, čime se kompletan društveni karakter distrikta mijenja” (Glass, 1964). Neil Smith, profesor antropologije i geografije iz New Yorka (dijelovi njujorškog Harlema i Brooklyna neki su od klasičnih primjera gentrifikacije) analizira fenomene gentrifikacije kroz prizmu urbane sociologije, političke ekonomije i (neo) marksizma, te smatra da se karakter gentrifikacije do danas bitno izmijenio i da je ona danas puno sistematičnija, sveobuhvatnija, generalizirajuća. „Mislim da se gentrifikacija u stvari pretvorila u klasno preuzimanje grada. [...] Više se ne radi o rehabilitaciji, već o gradnji *konda*, oblikovanju pejzaža za ugodno provođenje slobodnog vremena. No, sve to stremi izmještanju radničke klase iz određenih dijelova grada i njihovom zamjenom visokom srednjom klasom. Ponekad gentrifikacija može uključivati industrijske zone. Ne radi se o tehničkom izmještanju, no u konačnici će to potaknuti proces u kojem će do toga neminovno doći” (Smith, 2009).

„Okupacija” više od 7.000 kvadratnih metara velike, ali godinama napuštene i zapuštene, tvornice Rog u strogom centru Ljubljane, izvedena je u ožujku 2006. godine od strane neformalne skupine arhitekata, aktivista, umjetnika i studenata. Do inicijative „zauzimanja” Roga došlo je nakon neuspješnih pokušaja da se s gradskom upravom općine Ljubljana postigne sporazum o pokretanju aktivnosti u napuštenom prostoru

tvornice s ciljem aktualiziranja tematika vezanih uz neiskorištene javne prostore, putem predavanja, izložbi, radionica, okruglih stolova i slično. Gradska uprava povukla je već postignuti dogovor pola sata prije najavljenog potpisivanja ugovora sa aktivistima o davanju suglasnosti za privremeno korištenje Roga, uz obrazloženje da su za takvu odluku bili presudni brojni pozivi građana iz susjedstva Roga koji su navodno jasno naglasili da „ne žele novu Metelkovu u svome okruženju”. Stalno uspoređivanje priče iz Roga s Metelkovom više je nego indikativno u ovom kontekstu, posebice imajući u vidu *Zajedničku izjavu o otvaranju Roga za zainteresiranu javnost* koju su već nekoliko dana nakon pokretanja aktivnosti kolektivno potpisali i objavili privremeni korisnici i korisnice prostora tvornice Rog: „Na ovom mjestu želimo naglasiti da *podržavamo ishodišta na kojima se temelji AKC Metelkova, iako želimo u prostorima napuštene tvornice Rog stvoriti drukčije načine djelovanja* [podcrtao autor] koji su utemeljeni na privremenosti i na dnevnoj aktivnosti, te koji bi uključivali lokalnu zajednicu i zadovoljavali njezine potrebe” (Skupna izjava o odprtju Roga za zainteresiranu javnost, 2006).

Dakle, od samih početaka su se aktivisti iz Roga jasno distancirali od prišivenih im teza da se radi o kreiranju „nove Metelkove”. Znakovitim naglašavanjem „da se podržavaju ishodišta na kojima je Metelkova utemeljena, ali da se u Rogu žele stvoriti drukčiji načini djelovanja”, jasno se ukazuje na dvije ključne stvari. Kao prvo, izrečena je implicitna, ali vrlo jasna kritika upućena Metelkovoju: aktivisti Roga bili su svjesni transformacija i promjena koje su se Metelkovoju tijekom vremena desile – od prvobitnog aktivističkog i društveno-kritički angažiranog skvota prema mjestu puke konzumpcije alternativno-kulturnih sadržaja – i od takvih su se tendencija željeli već u startu ograditi. Drugo, upravo suprotno prethodno navedenim tendencijama, u Rogu su željeli naglasiti primat artikulacije vrijednosnih načela poput: aktivizma, političnosti, kritike privatizacije i gentrifikacije javnih prostora u gradu, autonomnosti, horizontalnosti i neposredne demokracije, distanciranje od novog tipa tranzicijske neoliberalne ljevice... Ukratko, stvaranje kreativnog mjesta za nove socijalne pokrete, prava azilanata, imigranata, prekarnih radnika...

Zauzimanje Roga bilo je koncipirano kao „privremena preinaka njegove izvorne namjene” s ciljem da se utemeljeno opravda njegova „okupacija”, ali i da se istovremeno uputi jasna kritika praksama privatizacije i gentrifikacije javnih prostora u gradovima izloženim diktatu neoliberalnog kapitalizma. S nakanom uvođenja praksi autonomije, horizontalnosti i direktne demokracije, formirana je Skupština privremenih korisnika i korisnica Roga, svojevrsno kolektivno tijelo odlučivanja u tvornici. Na taj način, putem tako uspostavljene zajednice u Rogu, željelo se raskrstiti s idejama neoliberalne ljevice koja u Sloveniji ima tradiciju još od '80-ih godina (preko pokreta tzv. civilnog društva) i '90-ih (cijeli niz tzv. nevladinih organizacija), čije je djelovanje za posljedicu imalo unifikaciju i sužavanje „alternativnih prostora kao oblika multikulturalnog rezervoara za različite manjine unutar društva” (Kurnik i Beznec, 2009:60). Tako su u Rogu u kratkom vremenu svoje mjesto našli pokreti koji su direktan produkt političkih, gospodarskih i socijalnih okolnosti nastalih u Sloveniji nakon njezina osamostaljenja i tijekom tzv. tranzicijskog perioda, poput Pokreta za izbrisane, Pokreta za prava azilanata, Pokreta za prava imigranata i prekarnih radnika... No, cijela je inicijativa od početka bila izložena

direktnim pritiscima i konfrontaciji s lokalnim vlastima koje su na sve načine pokušavale spriječiti aktivnosti u Rogu i oživljavanje tog prostora u aktivističkom duhu. Kao posljedica ovih pritisaka, 2008. godine pokrenuta je međunarodna inicijativa podrške i solidarnosti s idejom o Rogu, te izrađena manifestna platforma koja precizno definira ciljeve i svrhu opstojnosti prostora poput Roga: „Tvornica Rog dokazuje da je moguće organizirati život i rad bez privilegiranih koncesija i profitnog zahtjeva kapitalističkog menadžmenta grada” (Radical Education Collective, 2008).

Ipak, ubrzo po „okupaciji” Roga pojavili su se brojni problemi, kako infrastrukturni (osigurati minimum uvjeta za kakvo-takvo normalno funkcioniranje u objektima, električna, grijanje, opskrba vodom i sl.) tako i programatsko-ideološki (da li se radi o prostoru koji treba naglašeno ispostaviti političko djelovanje ili ne). Naime, pokazalo se da je nemali broj „umjetnika i arhitekata razumio Rog – nakon što je okupiran – kao ispražnjen, a ne politički prostor” (Kralj, 2009:19). Dakle, ipak je došlo do svojevrstne „metelkovizacije” Roga, do procesa čiji je rezultat trenutna slika i prilika Roga. Pored Socijalnog centra, koji je jedini zadržao naglašen društveno-politički angažiran karakter, ostala postojeća mjesta u Rogu tipično su klupskog karaktera, što znači primarno namijenjena konzumpciji alternativne kulture, najčešće kroz koncerte koji se tamo organiziraju. Također, lokalna je vlast iznenada izvela, u prethodnim poglavljima analiziranu, praksu aproprijacije koncepta kulture. Naglasak na „kulturnoj politici” postaje dominantan model diskursa ljubljanske gradske uprave po pitanju Roga, ovdjekovječen u unilateralnoj odluci da se u Rogu u kratkom vremenu izvrši prenamjena bivše tvornice po principu kombinacije poslovno-rezidencijskog prostora i mjesta za kulturnu industriju – luksuznog Centra za suvremenu umjetnost. Dakle, ideja bazirana na tipičnom gentrifikacijskom modelu restrukturiranja javnog prostora. Primjer Roga iznova aktualizira ključnu dilemu u ovom kontekstu: kako izdržati pritiske kapitalizma izvana, bilo ekonomskog ili političkog tipa, na inicijative poput Roga; kako spriječiti gentrifikacijske tendencije neoliberalnog sustava, ali istovremeno i zadržati unutarnje aktivističke, organizacijske i konceptualizacijske snage za političko djelovanje, za društveno-kritički angažman, to jest odgovoriti na kooptacijske izazove.

ZAKLJUČNI OSVRT

Niz je primjera, produciranih unatrag četrdeset-pedeset godina – poput recimo kulturnog pop-kulturnog filmskog teksta *Prisoner*¹ – preko kojih je moguće alegorijski, metaforički ili simbolički iščitati, a potom i kompleksnije interpretirati, mehanizme djelovanja fenomena kooptacije. Kooptacija ne označava – kako se već obično i uvriježeno definiraju

¹ Radi se o dobro poznatoj britanskoj tv seriji koja je realizirana u svega 17 nastavaka snimljenih u periodu između rujna 1967. i veljače 1968. godine. Serija je žanrovski koncipirana kao kombinacija špijunskog trilera i psihološke drame sa znanstveno-fantastičnim elementima distopijskog tipa. Svaka epizoda *Prisonera* započinje scenom košmarnog buđenja glavnog protagonista serijala nazvanog broj 6 (glumi ga redatelj i glavni producent serije Patrick McGoohan) na izoliranom

procesi vezani uz ovaj koncept – samo puki kolonijalno-osvajački proces kapitala usmjeren prema još uvijek neosvojenim područjima društva i života općenito, iznutra prema van, iz centra moći prema periferiji sustava. Kooptacija jest, ponovimo to, kapitalizmu svojstvena inherentna vrijednosna kategorija, te kroz svaki nanovo realiziran kooptacijski model kapitalizam slikovito obznanjuje svoj strahovit reaproprijacijski kapacitet. No, potrebno nam je prošireno razumijevanje ovog složenog fenomena, interpretacije koje bi sezale preko gentrifikacijskih aspekata kooptacije, analize koje bi stavile naglasak na „drugu stranu” kooptacijske matrice.

Naime, apsorpcija društvenih i kulturnih formi, koje navodno kritički progovaraju s područja pozicioniranih izvan dominantnog modela neoliberalnog sustava, često je učinjena prije no što je svijest o tome doprla do samih protagonista. U primjerima kojima smo se bavili u tekstu, manifestna razina kooptacije došla je do izražaja nakon dovršetka tzv. tranzicije, s definitivnim preuzimanjem neoliberalnog kapitalističkog modela. Iz spomenutih je razloga kooptaciju, pored njezine političke, gospodarske, socijalne ili (sup) kulturne dimenzije, potrebno sagledavati i kao psihoanalitički fenomen, kao simptom sustava na razini pojedinaca i društva, kao i njihovog antagonizma. No, psihologizacija kooptacije, koju je moguće promišljati i kroz prizmu znamenite, često parafrazirane misli Fredrica Jamesona da je ljudima danas lakše zamisliti kraj svijeta nego kraj kapitalizma, paralelan je aspekt ovog fenomena koji traži posebno mjesto razrade. Ovdje ćemo

otočiću pod imenom *Village* – prikazanom u stilu iskonstruiranog ljudskog raja, idile i harmonije s primjesama hedonije – koji je nastanjen stotinama prividno sretnih stanovnika što svojom pojavom podsjećaju na potrošače u velikim šoping centrima. Broj 6 bivši je tajni agent koji odbija daljnje vršenje službe, otkazuje poslušnost nadređenima i predstavlja paradigmatički primjer buntovnika protiv sustava koji ga frustrira i guši, što je klasična varijacija kontrakulturnih društvenih tendencija karakterističnih za '60-te prošlog stoljeća. Tako se svaka epizoda *Prisonera* tematski kreće u rasponu od nastojanja nadređenih (likovi koji su također imenovani brojevima 5, 4, 3 i 2) da se broj 6 uvjeri u neophodnost njegova povratka na dužnost i pokoravanja hijerarhiji, do suprotstavljene tendencije glavnog junaka da pobjegne s otoka i dobije odgovore na pitanja što se od njega zapravo želi, te zašto mu ne dopuste da jednostavno napusti *Village*. Konačni odgovor na upite može mu dati samo misteriozni broj 1 do kojeg broj 6 nikako ne uspijeva doći, stalno se vrteći oko pitanja tko je zapravo broj 1.

Završna scena zadnje epizode donosi nam i odgovor na to ključno pitanje, a različite varijacije i interpretacije finalnog rješenja i do danas su, više od četrdeset godina nakon prvog emitiranja *Prisonera*, predmet brojnih rasprava tisuća fanova ove serije na internetskim forumima posvećenim ovoj temi. U toj zaključnoj sceni broj 6 dospijeva u prostoriju ispunjenu mnoštvom kompjutorskih monitora postavljenih na svojevršnom komandnom pultu za kojim sjedi, ulazu leđima okrenut, broj 1 s kapuljačom prebačenom preko glave od koje se ne vidi lice. Broj 6 pažljivo prilazi osobi za koju se ispostavlja da nosi masku i koja mu pruža staklenu kuglu iz čije se dubine pomalja mutni lik broja 6. U tom trenutku broj 6 iznenada trga masku s lica broja 1 ispod koje se nalazi još jedna, maska majmuna. Broj 6 trga i tu masku s lica broja 1 i suočava se s jedinim mogućim rješenjem ključnog misterija cijelog serijala – svojim vlastitim likom. Poruka je više nego jasna, tlačeni je postao svoj vlastiti tlačitelj. Nadzor, discipliniranje i kontrola su, znamo to barem od Foucaulta, doista izvršili svoju svrhu tek onda kada su duboko preuzeti i internalizirani od strane onih koji su nadzirani, disciplinirani i kontrolirani, kada prema panoptikonskom modelu sami započinju izvoditi prakse nadzora sami nad sobom (Foucault, 1994).

se zadržati i ograničiti započetom analizom kooptacije kao društveno-ekonomskog fenomena u kontekstu odabranog aspekta alternativnih kultura ili kontrakultura. Ukoliko kontrakulture doista žele biti/postati društveno i kulturno alternativnim subjektom, takva ambicija već u startu treba riješiti barem dvije temeljne dileme, na individualnoj i kolektivnoj razini. Za početak je potrebna jasna artikulacija osobnog etičkog digniteta i odgovornosti, afirmacija zapostavljenih društvenih vrijednosti poput solidarnosti i hrabrosti za svojevrstan građanski neposluh, kriteriji koji sežu s onu stranu potrošačkog identiteta i spadaju u sferu društveno-građanskog aktivizma. Naposljetku, nužna je politizacija društvenog djelovanja, to jest nadilaženje puke estetizacijsko-samodopadljive razine alternativno-kulturnog i jasan iskorak u područje političke ideologije, te otvaranje utopijskog horizonta klasnih i socijalnih antagonizama.

LITERATURA

- Althusser, L. (1986). Ideologija i ideološki aparati države. U: Flere S. /ur./, *Proturječja suvremenog obrazovanja*. Zagreb: RZRKSSOH. str. 141-186.
- Bibič, B. (2003). *Hrup z Metelkove. Tranzicije prostorov in kulture v Ljubljani*. Ljubljana: Mirovni Inštitut.
- Bourdieu, P. (1979). *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Ed. de Minuit.
- Declercq, E. (2007). The Politics of Co-optation: Strategies for Childbirth Educators. *Birth*, 10(3):167-172.
- Frank, T. (2003). *Osvajanje kula*. Novi Sad: Svetovi.
- Foucault, M. (1994). *Nadzor i kazna*. Zagreb: Informator.
- Glass, R. (1964). *London: Aspects of Change, Centre for Urban Studies Report No. 3*. London: MacGibbon & Kee.
- Gramsci, A. (1951). *Pisma iz zatvora*. Zagreb: Zora.
- Gržinić, M. (2001). 'Metelkova' and Other Projects in Ljubljana: Actions in Zones of Indifference. URL: <http://www.artmargins.com/index.php/2-articles/373-qmetelkovaq-and-other-projects-in-ljubljana-actions-in-zones-of-indifference> (09.01.2011.)
- Guattari, F., Rolnik, S. (2008). *Molecular Revolution in Brasil*. Los Angeles: Semiotext(e).
- Hardt, H. (2004). *Myths for the Masses*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hebdiž (Hebdige), D. (1980). *Potkultura: značenje stila*. Beograd: Pečat.
- Hromadžić, H. (2008). Političari otimaju umetnicima Metelkovu. *Evropa* 119(5):42-43.
- King, S. (2002). *The Co-optation of a „Revolution“: Rastafari, Reggae, and the Rhetoric of Social Control*. United States of America: University Press of Mississippi.
- Kirn, G., Kralj, G., Piškur, B. /ur./ (2009). *New Public Spaces: Dissensual Political and Artistic Practices in Post-Yugoslav Context*. Ljubljana i Maastricht: Radical Education Collective and Jan van Eyck Academy. str. 43-62.
- Klaić, B. (1988). *Rječnik stranih riječi: tudice i posudenice* (priredio: Klaić, Ž.). Zagreb: Na-

- kladni zavod Matice Hrvatske.
- Klein, N. (2002). *No Logo*. Zagreb: V.B.Z.
- Kralj, G. (2009). New Public Spaces. U: Kirn, G., Kralj, G., Piškur, B. /ur./, *New Public Spaces: Dissensual Political and Artistic Practices in Post-Yugoslav Context*. Ljubljana i Maastricht: Radical Education Collective and Jan van Eyck Academy. str. 13-21.
- Kurnik, A., Beznec, B. (2009). Resident Alien: The Rog Experience on the Margin. U: Kirn, G., Kralj, G., Piškur, B. /ur./, *New Public Spaces: Dissensual Political and Artistic Practices in Post-Yugoslav Context*. Ljubljana i Maastricht: Radical Education Collective and Jan van Eyck Academy. str. 43-62.
- Radical Education Collective (2008). We will never walk alone! (Public forum). URL: <http://tovarna.org/node/1462> (13.01.2011.)
- Marx, K. (1947). *Kapital I-III*. Zagreb: Kultura.
- Močnik, R. (2005). Zakaj je Metelkova pomembna? URL: <http://www.metelkovamesto.org/?mode=static&cid=66> (09.01.2011.)
- Polany, K. (1999). *Velika preobrazba*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Rowel, A. (1998). The Dangers of Co-optation with Corporations. URL: <http://www.spinwatch.org/video-information-67/41-corporate-spin/17-the-dangers-of-co-optation-with-corporations> (17.12.2010.)
- Selznick, Ph. (1949). *TVA and the Grass Roots: A Study in the Sociology of Formal Organization*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Skupna izjava o odprtju Roga za zainteresirano javnost (2006). URL: <http://tovarna.org/node/2> (13.01.2011.)
- Smith, N. (2009). War on Terror – War of Error. URL: <http://www.kulturpunkt.hr/i/kulturoskop/246/> (11.01.2011.)
- Staves, R. (2009). Save Christiania. URL: <http://www.ricksteves.com/plan/destinations/scan/christiana.htm> (15.01.2011.)
- Stratigaki, M. (2004). The Cooptation of Gender Concepts in EU Policies: The Case of 'Reconciliation of Work and Family'. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 11(1):30-56.

CO-OPTATION AS AN INTRINSIC PHENOMENON OF THE CAPITALIST SYSTEM: an example of alternative subcultural practices

Hajrudin Hromadžić

Summary

The paper deals with one dimension of the capitalist system, the phenomenon of co-optation, treated as an important aspect through the deconstruction of which it is possible to come to a more complex understanding of a range of actual manifestations of contemporary neoliberal capitalism. Co-optation is basically a phenomenon of an economic and political character, however, its manifestations can and should be detected at the social as well as (contra-) cultural levels, which is the main aim of this paper. The secondary aim of the paper is to discuss a related concept of gentrification, i.e. an economically, politically, socially and culturally defined phenomenon of a class takeover of the city. Co-optation and, partially, gentrification are problematized in the domain of alternative culture and subculture through the case study analysis of two concrete examples. These are the areas of subcultural squatting in the city of Ljubljana, called Metelkova and Rog, which today undoubtedly symbolise urban bastions of alternative culture in Slovenia, as well as the wider region. The paper attempts to present several relevant aspects of the transformation of these places within a wider context of historical, political, economic, social and (sub)cultural transitions, as well as to test practically the phenomenon of co-optation by applying it to these selected samples. In the conclusion, the paper attempts to offer several possible practical responses to contemporary challenges of co-optation mechanisms modelled by neoliberalism.

Key words: gentrification, co-optation, neoliberal capitalism, Metelkova, Rog

KOOPTIERUNG ALS INTRINSISCHES PHÄNOMEN DES KAPITALISTISCHEN SYSTEMS: ein Beispiel der alternativ-subkultureller Praxen

Hajrudin Hromadžić

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit beschäftigt sich mit einer Dimension des kapitalistischen Systems, nämlich mit dem Phänomen der Kooptierung, das als ein wichtiges Aspekt behandelt wird, durch dessen Dekonstruktion es möglich ist, zu einem komplexeren Verständnis einer ganzen Reihe aktueller Manifestierungen der heutigen Entwicklungsstufe des neoliberalen Kapitalismus zu gelangen. Die Kooptierung ist, im Grunde genommen, ein Phänomen wirtschaftlich-politischen Charakters, seine Erscheinungsformen können und sollen detektiert werden auch auf sozialen und (kontra)kulturellen Ebenen der Artikulierung, was auch die primäre Absicht dieses Textes ist. Ein parallel vorhandenes Problemotiv der Arbeit, obwohl im Text erst in zweiter Linie positioniert, ist der Kooptierung verwandtes Konzept der Gentrifikation, d.h. ein wirtschaftlich, politisch, gesellschaftlich und kulturell definiertes Phänomen der Stadtübernahme von Klassen. Die Kooptierung und teilweise auch die Gentrifikation, werden in der Domäne der alternativen Kultur oder der Subkultur problematisiert u.zw. durch eine Art von case study – durch Analysen von zwei konkreten Fällen. Es geht um subkulturelle Squats Metelkostraße und Rog in Ljubljana, die heute zweifelsohne urbane Bastionen der alternativen Kultur in Slowenien, aber auch in der Region symbolisieren. In seinem Text hatte der Verfasser die Absicht, einige relevante Aspekte der Transformation von erwähnten Plätzen innerhalb breiter geschichtlicher, politischer, wirtschaftlicher, gesellschaftlicher und (sub)kultureller Transitionskontexte zu zeigen, aber auch das Phänomen der Kooptierung mit der Anwendung der qualitativen Analyse an gewählten Mustern praktisch zu testen. Im abschließenden Teil der Arbeit wird versucht, einige mögliche praktische Antworten auf moderne Herausforderungen und die durch den neoliberalen Kapitalismus modellierten Kooptationsmechanismen anzubieten.

Schlüsselwörter: Gentrifikation, Kooptierung, Metelkostraße, neoliberaler Kapitalismus, Rog